

Pisma iz Zagreba.

Piše Josip Starè.

XI.

Brez poezije, brez umetnosti bilo bi življenje žalostno! Pa saj si tacega življenja niti misliti ne moremo, kakor si ne moremo misliti človeka brez srca. „Človeka brez srca, da si ne moremo misliti? — Manjka se jih!“ utegnil bi nas kdo zavrniti. Res pravimo večkrat: „Ta človek nima srca“, toda niti ta ni brez njega; le kaže se, kakor bi ga ne imel. In glej! Že takšen človek nam je zopernejši, nego vsaka druga ljudska spaka. Zato treba človeku srce ravno tako odgajati in oplemeniti, kakor um njegov in telesne njegove zmožnosti. Vsak človek je v malem „celi svet za se“; v njegovi duši se vidi ves svet kakor v kakem zrcalu, on je jedina stvar božja, ki si je v svesti svojega življenja. Če si pa ogledamo ta svet, ki ga je Bog ustvaril za človeka, videli bomo takoj toliko in toliko prelepih stvari, ki nas razveseljujejo, ki nam blažé in povzdigujejo naše srce. S pisanim cvetjem posute so nam trate, v hladnem gaju prepevajo nam drobne ptičice, a kadar se po noči na nebeškem oboku prižgó brezštevne lučice, takrat je um naš preslab, da bi pojmlil ta krasni brezkončni svet nad nami, tem bolj pa nam od veselja utriplje srce, ker mu čarobni pogled budí rajskih sladkostij. Sam Bog je torej stvarjenje svoje napolnil s pesniškim čarom, vsa priroda ni drugega nego najlepše delo večnega umetnika; človek pa, ki je po božji podobi ustvarjen, mora večni svoj uzor ravno tako posnemati v „lepih“ delih, kakor z „dobrimi“ dejanji. In res so to čustvo „lepote“ od nekdanj budile vse vere, zlasti pa katoliška, ki je v veličanstvenih svojih cerkvah znala združiti vse umetnosti v slavo božjo. Lepe umetnosti so za splošno omiko ravno tako potrebne, kakor znanosti, ali pa še bolj. Ravno umetnosti so staro grško omiko tako povzdignile, da še dan danes zajemamo iz nje; a konec srednjega veka se je razkosani talijanski narod z lepimi umetnostimi bolj povzdignil, nego drugi veliki narodi z vso svojo državno silo in slavo. To pa nas uči, da bi se ravno mali narodi z vsemi svojimi močmi morali poprijeti lepih umetnostij, s katerimi si bodo mnogo prej pridobili veljavo v svetu, nego z jalovimi političnimi borbami.

To resnico so uvideli tudi hrvaški domoljubi, ko so snovali najvišji kulturni zavod svojemu narodu, in utemeljili so akademijo znanosti in umetnosti, kakor smo „Zvonovim“ čitateljem povédali v

II. pismu iz Zagreba. V istem pismu smo omenili, da akademija ni mogla takoj prva leta orati vsega svojega polja, a najmenj, da se je mogla pečati z umetnostjo, ker za to ni imela prav nič pomočkov. Nihče tega ni bolj čutil, nego sam utemeljitelj akademije, vladika Strossmajer, in hotel je odstraniti tudi to pomanjkljivost. V ta namen je leta in leta nabiral dragocenih umetnin po vsi Italiji, in s pomočjo Consonija, Simonettija, Overbecka in drugih slavnih umetnikov nabral je zbirko redkih slik, ki nam jasno kažejo, kako se je slikarska umetnost razvijala od začetka krščanske dobe do denašnjega dné. Iz vsake dobe je kupil po nekoliko imenitnih slik, a če jih ni mogel dobiti izvirnih, naročil si je ponarejenih od najboljših umetnikov.

Vsa zbirka šteje 284 umetnih zdelkov, katere zvédeni možje cenijo na pol milijona goldinarjev. Prelep je to dar, ki ga je domoljubni vladika dal svojemu narodu; toda ni ga v vsem Zagrebu bilo poslopja, v katerem bi se ta zbirka mogla tako namestiti, da bi bilo kaj koristi od nje. Treba je bilo misliti na novo zidanje in zopet je Strossmajer bil prvi, ki je v ta namen podaril 60.000 gld. Zdaj so se hitro množili dobrovoljni prineski, zagrebško starejšinstvo je odstopilo potrební prostor na južnem konci Zrinjskega šetališča, a ko je tudi deželna vlada zagotovila obilno denarno podporo, bila je kmalu pod streho prekrasna palača, ki je stala 240.738 gold. Po črteži slavnega dunajskega arhitekta Schmidta jo je sezidal bistroumni njegov učenec Bolle v najlepšem renésančnem zlogu. Pri tleh je arheološki muzej, v prvem nadstropji so akademijske pisarne, zbornica in knjižnica, v drugem nadstropji pa se okoli in okoli vrsté dvorane za galerijo slik, ki so doslé napolnile šest velikih sob. Sredi palače je s steklom pokrito dvorišče, ki je s svojim stebrovjem najlepši kras vsega poslopja in prav pripravno za večje narodne shode, kakeršen je prvi bil dne 9. novembra 1884. l., ko je sam vladika Strossmajer blagoslovil in odprl ta lepi kulturni dom.

Prostor nam ne dopušča, da bi opisali to redko svečanost, o kateri so o svojem času itak že poročali drugi listi; le iz slavnostnih govorov homo v kratkem posneli nekoliko jedernatih mislij. Akademijski predsednik Dr. Rački je prvi poprijel besedo. Ko je povédal, kako se je akademija začela in kako razvijala, razložil je, kako tesno sta znanost in umetnost zvezani druga z drugo, a na to je začel govoriti o zbirki slik, katero je vladika Strossmajer z ustanovnim pismom dné 2. oktobra 1868. podaril narodu svojemu. Rekel je, da sta akademija znanosti in galerija slik dvojke božjega in človeškega duha, ki sta zdaj tudi na hrvaških tleh sklenili novo nerazvezljivo zavezo

vezo. Ker je človeku prirojeno, da lepoto ljubi ravno tako, kakor ljubi resnico in pravico, treba to trojno občutje v njem jednako razvijati, a zato da imajo skrbeti država, cerkev in dom. Kakó umetnost in znanost druga na drugo delujeta, vidimo najlože pri starih Grkih in pri Talijanih. Le s pomočjo filozofije se je umetnost ua Grškem mogla povzdigniti do tolike popolnosti, kakeršne ni dosegla nikjer nì prej, nì slej, in ravno tako je tudi na Talijanskem le prerrojena znanost obudila umetnost k novemu življenju. Po takšnem splošnem premišljevanji je bistrourni govornik omenil, kako je humanistično gibanje na Talijanskem v XV. in XVI. stoletji tudi že po hrvaški Dalmaciji zasejalo mnogo zdravega semena, ki pa ni moglo dozoreti zaradi grozne turške sile, ki je takrat dušila hrvaški narod. Bilo je sicer tudi takrat med Hrvati posameznih mož, ki so se vkljub neugodnim razmeram posvetili znanosti in umetnosti, ali morali so bežati na tuje, a tu so pod potujčenim imenom poveličali slavo dežele, ki jim je dala varnega zavetja in jim postala druga domovina. Še le v naših dneh so se jeli „višji nebeški darovi“ gojiti na Hrvaškem v mnogih družbah in raznih kulturnih zavodih, in napósled nam je darežljiva roka prvega našega sina odprla tudi ta prelepi hram umetnosti. Res da galerija slik ne bode kar takoj obudila slavnih hrvaških umetnikov, gotovo pa bode oplemenitila čustvo lepote ter pospeševala dobri ukus. Da se v tem ne motimo, porok nam je narod hrvaški sam, ki je v lepem svojem jeziku, v svojih pesmih in v domačem obrtu pokazal dovolj prirojenega daru in občutja za lepoto.

Predaleč bi zašli, ko bi hoteli povédati vse, kar je na to sam vladika Strossmajer govoril zbranim rojakom svojim. Zavetnik akademije, rekel je, da je popolnoma zadovoljen s plodovi, ki jih je ta najvišji kulturni zavod doslé obrodil ter da se potem tudi za prihodnje nadeja, da bode Hrvaška postala središče vsega višjega duševnega življenja na balkanskem polotoku, a Zagreb da bode južnim Slovenom to, kar je Talijanom bila Florenca. Na to je razlagal, kako je nabiral slike in se trudil, da bi jih dobil iz vseh raznih dob ali tako zvanih „umetniških šol“; povédal je, katere podobe so posebno redke in dragocene, a vpletel je vsak čas kako umno opazko iz zgodovine umetnosti. Prav dobro je zavrnil tistim, ki pravijo, da je galerija slik za Hrvate nepotrebna potrata. Ni tajil, da telesno blagostanje narodovo propada in da treba prav resno misliti, kako bi se to zaprečilo, dokler je še čas. Zaupanje v Boga in v samega sebe, čednostno in delavno življenje, red in varčnost, to so tisti stebri, na katere se bode vedno opiralo narodovo blagostanje; višja idealna

napiranja niso nikdar ugonobila države in narodov, ampak ugonobile so jih nezmerna sebičnost, nenasitljive strasti ter tisto nemirno hrepenenje, da bi človek obogatel brez dela in truda. Narod, ki se ne more navdušiti za nobeno vzvišeno, idealno stvar, marveč ima vedno le svojo slabost pred očmi in išče pomoči pri tuji moči, takov narod ima že kal smrti v sebi in mora propasti. Tisti narod pa, ki si je v svesti, da je ustvarjen za kaj višjega, in je pripravljen, da za idealne svoje namene daruje vse svoje moči, takšen narod se prej ali slej mora vzbuditi k novemu, krepkemu življenju. Da pospešujejo te vzvišene namene našega življenja, to je naloga vseh kulturnih zavodov in torej tudi galerije slik. Po tem je domoljubni vladika poudarjal, kako so se narodi v našem veku zavedli svoje narodnosti, ki je najdragocenejši dar božji, in kako nam le narodni kulturni zavodi morajo biti od prave koristi. Tudi je rekel, da si duhovna in posvetna znanost nikakor ne nasprotujeta, temveč da se prav lahko ujemata druga z drugo ter da bi obe imeli delati na to, da se v narodu znova obudi versko čustvo. To je tudi nekoliko uzrok, zakaj je on za galerijo nakupil toliko svetih podob, akoprem prav za prav družih niti ni mogel dobiti, kajti ravno v tistih časih, ko se je slikarstvo najbolj povzdignilo, slikali so umetniki najrajši verske stvari. Mladi naši slikarji naj se iz tega uče, da sta Bog in vera večni neusahljivi vir vsega idealnega navdušenja. Rekel je še to, da če je on, duhovnik in vladika, kaj pripomogel, da so Hrvatje dobili svoje vs-učilišče, svojo akademijo in svojo galerijo slik, da je to storil zato, da svetu pokaže, da ga med vero ter znanostjo in umetnostjo ni nobenega nasprotja.

Na to je Strossmajer odprl vrata v galerijo in prvokrat sam vèdel narod svoj v ta lepi hram slikarske umetnosti.

Pojdimo tudi mi za njim, pa si oglejmo najimenoitnejše podobe.

V prvi sobi so nameščene talijanske slike iz XIV. in XV. veka, nekoliko flamskih iz iste dobe in trije redki bizantinski spomeniki. Bizantinske podobe so si vse tako podobne, da jih je težko ločiti drugo od druge, svetniki se vsi nekako jednako „leseno“ držé; ali takšna je bila tedanja šega, katere so se tudi najboljši umetniki držali kakor kake postave. To prav jasno vidimo na dveh dragocenih platnicah od slonove kosti iz desetega veka, in na slikani podobi, ki nam kaže „Jezusa, kralja sveta, katerega molijo svetniki, ljudje, živali, solnce, mesec in angelji“. Talijanski slikarji so se sprva tudi ravnali po bizantinski šegi, dokler ji Giotto ni za zmeraj dal slovó. Sicer je tudi Giotto (1276—1337) slikal le svete podobe, ali njegove slike so že polne življenja in duševnega ognja. Strossmajerjeva zbirka nima izvirne

slike Giottove, ima pa prav dobro ponarejeno „polaganje Jezusa v grob“. Marijino lice na ti podobi nam prav dramatično kaže bol in žalost. Giotta je posnemala cela vrsta talijanskih umetnikov, od katerih vidimo v naši galeriji mnogo lepih slik. Najimenitnejša je izvirna slika „iz življenja sv. Frančiška“ od Fra Giovanna da Fiesole (1387—1455), o katerem pravijo, da se je bridko jokal, ko je slikal trpljenje Kristovo, a predno se je lotil podobe Matere božje, da se je ostro postil. Vzgojen v duhu sieneške šole je postal vendar najumnejši Giottov naslednik ter v slikah združil njegovo strast s svojo ljubeznivostjo. Razven omenjene izvirne vidimo v galeriji še tri ponarejene Fiesolove slike, a kraj njih več izvirnih del iz Giottove in istodobne sieneške šole. Velik napredek v slikarski umetnosti kaže nam florentinska šola XV. stoletja. Njen začetnik Masaccio (1401—1428) je prvi jel oblike tako risati, kakeršne so v resnici ter je v svojih podobah združil idealizem z realizmom. Od samega Masaccija Strossmajerjeva zbirka nima nobene slike, ali od njegovega učenca Filippa Lippija vidimo izvirno podobo „Matere božje s sv. Kozmom in Damijanom“, potem dve „rojstvu Kristovi“ od Dom. Ghirlandaja (1349—1498) in „sveto rodbino“ od njegovega sina Ridolfa, dve podobi „Matere božje“ od Baldovinetta in še nekoliko drugih.

Iz flamske šole ima naša galerija skoraj samó ponarejenih podob razven izvirnega „portreta“ od Holbeina in „Kristove glave“, o kateri zvedeni možje sodijo, da jo je slikal sam Dürer.

V drugi sobi stopimo pred umetnine iz dobe klasične renêsanse, t. j. iz druge polovice XV. in iz XVI. stoletja. Vsakdo vé, kako se je v ti dobi umetnost na Talijanskem povzdignila in koliko slavnih mož je takrat bilo v vseh raznih strokah umetnosti in znanosti. Preveč bi se odmaknili od svoje naloge, ko bi hoteli o tem govoriti kaj več. Naj torej omenimo najlepših biserov, ki jih iz te lepe dobe čuva naša galerija. Poleg slik iz lombardske in Peruginijeve šole razgledamo takoj tri dragocene ponarejene podobe od Rafaela Sanzija (1483—1520), namreč njegovo „Mater božjo z osatico“, „polaganje Krista v grob“ in „bitva Konstantina Vélikega“. Poslednjo je slikal profesor Giangiacomo, od katerega sta tudi podobi „Rafaela“ in „Peruginija“. Razven teh so posebno imenitne slike: „Adam in Eva“ od Albertinellija, „sveta rodbina“ od Bagnacavalla, „Mati božja“ od Rafaelina del Garbo, „vstajenje“ od Dossija in druge. Jedna najlepših v vsi zbirki pa je gotovo „Krist na križi“ od Correggija (1494—1534), od katerega je tudi druga „Jezus v vrtu gecemanskem“, ki pa nima več nekdanje vrednosti zato, ker so jo nekoliko skazili poznejši popravljalci.

V tretji sobi so nameščeni eklektiki in materijalisti XVII. in XVIII. stoletja, od katerih bomo omenili le najmenitnejše. Umetno dovršen je „portrèt papeža Siksta V.“ od Hanibala Caraccija, ravno tako „Herodijada“ od Domenichinija, „sv. Sebastijan“ in „polaganje v grob“ od Gvida Renija. Od Van Dycka (1599—1641) imamo „portrèt“ in pa ponarejeno njegovo „snemanje s križa“; od Rubensa (1577—1640) dobro ponarejene njegove „štiri strani sveta“ in „Jezusa, Marijo in Josipa“. Posebnega spomina vredni so tudi „Mati božja z jabolkom“ od Mattysa, „sv. Matija“ in „sv. Jeronim“ od Ribere, več podob iz šole Salvatora Rose in nekoliko lepih od Bourguignona, Verneta in Teniersa.

Posebno zanimiva za nas je četrta soba, v kateri se vrsté umetnine beneških slikarjev, kajti med njimi sta tudi dva Hrvata, Andrej Medulić (1522—1582), ki so ga Talijani zvali Schiavonija, in pa Viktor Carpaccio, o katerem Kukuljević sodi, da je bil Hrvat iz Istre in da mu je pravo ime Krpač. Medulića hvalijo izvrstnega kolorista. Hrvaška zbirka čuva štirinajst njegovih del, „sv. Miklavža“, „leteče angelje“, „Marta in Venero“, „koncert“, devet alegoriških slik, „znanost“, „resnico“, „aritmetiko“, „smrt“, „čas“, „pedagogijo“, „etnografijo“, „geografijo“ in „lov“, ter njegov lastni „portrèt“ ponarejen po Simonettiju. Od mnogih drugih slik beneške šole so najlepše „sv. trije kralji“ in „sv. rodbina“ od Palme Vecchija, zlasti pa „angelčki“, „Mati božja“ in „portrèt Benečanke“ od Tiziana, potem pa tudi „kronanje Matere božje“ od Parisa Bordenona, „portrèt beneške rodbine“ od Tintoretta in „sv. Katarina“ od Veronesa.

V peti sobi so razpostavljene umetnine devetnajstega veka, ki nas tem bolj zanimajo, ker vidimo med njimi tudi dela obdarovanega hrvaškega slikarja in čvetero drugih slovanskih umetnikov. Hrvat Nikola Mašić se je porodil v Otočci leta 1851., izučil se je na dunajski in monakovski akademiji, a zdaj je profesor na obrtni šoli v Zagrebu. Najrajši slika podobe iz domačega življenja na kmetih, ki so ti takoj na prvi pogled všeč. Mašić je pokazal, da pravi umetnik tudi v ravni Posavini nahaja mnogo snovij, a v slikanji razne dnevne svetlobe se je skazal redkega mojstra. Naša galerija ima za zdaj dve njegovi sliki, „deklico, ki ob Savi gosi pase“ in „letno idilo“. Ostali slovanski umetniki so „Zvonovim“ čitateljem dovolj znani, da nam tu ni treba več o njih pripovedovati, nego to, da so v Strossmajerjevi zbirki „ranjeni Črnogorec“ od Čermaka, „smrt zadnjega polabskega kneza“ od Matejke, „rimska kampanja“ od Siemiradzkega, in „beg v Egipt“ od Kotarbinskega. Poslednji slikar nam svoje podobe riše prav tako, ka-

keršne so v resnici, a na omenjeni sliki se nam zdi, da je sv. Josip pravi arabski beduin, ki z ženo in detetom potuje skozi puščavo. Od ostalih so najlepše podobe od Salghettija, ki je med drugim z živimi barvami naslikal alegorično „Jugoslavijo“, potem od Consonija, Steinleja in Kupelwieserja. Consoni je po naročilu Strossmajerjevem naslikal lepo podobo „sv. Cirila in Metoda pred papežem“, na kateri vidimo zadaj samega Strossmajerja.

Omeniti nam je tudi še šeste sobe, ki je navadno zaprta zato, ker se dragocene stvari pokazati smejo le v pričujočnosti čuvarjevi. Tu se med drugim čuvajo kartoni slavnega Overbecka (1789—1869), potem talijanske in francoske miniature iz XV. stoletja, črteži nove cerkve v Djakovem, Misal v rokopisu s podobami iz XIV. stoletja, in prekrasna molitvena knjiga iz prve polovice XV. stoletja, katero je Strossmajer kupil za 9000 goldinarjev. Na vsaki strani te knjižice so okoli rokopisa divne podobice, ki jih je neznani umetnik bržkone slikal za francoskega kralja.

Nikakor ne mislimo, da smo s tem bogato Strossmajerjevo galerijo slik ocenili tako, kakor zasluži. To bi bila stvar kekega strokovnjaka; mi pa smo „Zvonovim“ čitateljem hoteli le površno pokazati najmlajši kulturni zavod hrvaški, ob jednom pa poudariti, kako imenitna in koristna je umetnost za male narode. Slovenci imajo za to premnogo prirojenih zmožnostij, le podpore manjka. Slovenec od nekdanj ljubi lepo petje, krasne cerkve, ubrano zvonjenje; med Slovenci se ne manjka samoukov, slikarjev in rezbarjev; Slovenci imajo dramatično društvo, glasbeno matico, Cecilijino društvo in druge družbe; a je li vse tako osnovano, da bode narod od teh zavodov imel kaj koristi? Zvéden Francoz se ni mogel načuditi mlademu Gorenjcu, ki se je samouk znal lotiti vsakega dela, in rekel je pomenljive besede: „Kaj bi bilo od tega naroda! Kakšne víre blagostanja bi si odprla država, ko bi znala ceniti in vzgajati to umno in pridno ljudstvo!“ . . .

Róžica.

Moráninem objetji,
Ko mi zaspi okó,
Možjé me štirje, črni
Tjà v zemljo ponesó.

Na gróbi pa ne bode
Napis se mi blestél,
Ni mramornata plošča,
Ni križ visók, svetél.

Iz srca mi požéne
Prekrasen róžin cvét;
A z ljubim pride déva
Odrgra krasni cvet

Ter róžico na nedro
Razkošno si pripné;
Kjér nekdanj srce moje,
Cvetíca zdaj tam mrè.

F. G. P.